

Forma orzeczenia przy podmiocie szeregowym

Teza

W tekstach aktów prawnych wiele wątpliwości poprawnościowych budzą połączenia podmiotu z orzeczeniem, zwłaszcza gdy podmiot jest złożony z co najmniej dwóch elementów połączonych spójnikami współrzędnymi (podmiot szeregowy). Ogólna zasada przyjęta dla połączenia orzeczenia z podmiotem szeregowym w zdaniu jest następująca: orzeczenie przy podmiocie szeregowym ma formę liczby mnogiej¹⁾. Dotyczy to zarówno zdań o formule ogólnej podmiotu: *A i B* (czyli zdań, w których części podmiotu są połączone spójnikiem łącznym, np. i, oraz, a także), jak i zdań o formule ogólnej podmiotu: *A lub B i ani A, ani B* (czyli zdań, w których części podmiotu są połączone spójnikiem rozłącznym lub wyłączającym, np. albo, lub, ani).

OBJAŚNIENIE

Ogólną zasadę ilustrują następujące przykłady:

- Władzę ustawodawczą w Rzeczypospolitej Polskiej **sprawują Sejm i Senat**. (art. 95 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483, z późn. zm.))
- W przypadku stwierdzenia przez właściwe organy kontroli, że przekazany **raport roczny lub rozliczenie końcowe przyznanej dotacji celowej nie zostały sporządzone** prawidłowo, minister może zarządzić ponowne dokonanie oceny wykonania i rozliczenia realizowanych zadań.
(§ 16 rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 8 sierpnia 2011 r. w sprawie trybu udzielania oraz zasad i trybu rozliczania dotacji na dofinansowanie lub finansowanie kosztów realizacji inwestycji uczelni publicznej (Dz. U. Nr 179, poz. 1068))

Wydawnictwa normatywne, w tym *Nowy słownik poprawnej polszczyzny*, dopuszczają jednak od tej ogólnej zasady pewne wyjątki.

¹⁾ *Nowy słownik poprawnej polszczyzny* pod red. Andrzeja Markowskiego, Warszawa 1999, s. 1713.

W zdaniach o formule ogólnej podmiotu *A i B* orzeczenie może mieć formę liczby pojedynczej, jednak tylko wtedy, gdy wszystkie części podmiotu są rzeczownikami abstrakcyjnymi mającymi ten sam rodzaj gramatyczny. Na przykład:

- **Identyfikacja i analiza zagrożeń [...] powinna uwzględniać: [...].**

(§ 10 rozporządzenia Ministra Obrony Narodowej z dnia 19 maja 2011 r. w sprawie warunków technicznych dozoru technicznego dla niektórych specjalistycznych urządzeń ciśnieniowych (Dz. U. Nr 125, poz. 711))

Wyjątek od ogólnej zasady w praktyce często bywa kłopotliwy, wymaga bowiem zwrócenia uwagi na dwie kwestie: rodzaj gramatyczny wszystkich części podmiotu oraz to, czy są one rzeczownikami abstrakcyjnymi. Problem ten można dostrzec w poniższym przykładzie:

- **Gromadzenie i prowadzenie państwowego zasobu geodezyjnego i kartograficznego, kontrola opracowań przyjmowanych do zasobu oraz udostępnianie** tego zasobu zainteresowanym jednostkom oraz osobom prawnym i fizycznym **należą**^{*2)} do:

- 1) Głównego Geodety Kraju — w zakresie zasobu centralnego;
- 2) marszałków województw — w zakresie zasobów wojewódzkich;
- 3) starostów — w zakresie zasobów powiatowych.

(art. 40 ust. 3 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. — Prawo geodezyjne i kartograficzne (Dz. U. z 2010 r. Nr 193, poz. 1287))

W przytoczonym zdaniu części podmiotu szeregowego, choć są rzeczownikami abstrakcyjnymi, mają różny rodzaj gramatyczny (*to gromadzenie, to prowadzenie, to udostępnianie* oraz *ta kontrola*), dlatego orzeczenie powinno przyjąć formę liczby mnogiej, a więc: **należą**. Użycie w tym zdaniu orzeczenia w liczbie pojedynczej jest błędne. Liczby mnogiej należałoby użyć również wówczas, gdyby orzeczenie miało w tym zdaniu formę czasu przeszłego. Próba uzgodnienia formy czasownika w liczbie pojedynczej z którymkolwiek z elementów podmiotu szeregowego prowadziłyby do rażącego błędu gramatycznego (uzgodnienie z rzeczownikami: *gromadzenie, prowadzenie, udostępnianie* doprowadziłyby do powstania połączenia składniowego *kontrola należało**, natomiast uzgodnienie z rzeczownikiem *kontrola* — do powstania połączenia składniowego *gromadzenie, prowadzenie, udostępnianie należała**). Podobny problem powstałby przy orzeczeniu w trybie warunkowym. Można zatem zauważyć, że stosowanie zasady ogólnej jest tu rozwiązaniem bezpieczniejszym.

²⁾ Znakiem * są opatrzone formy błędne.

W zdaniach o formule ogólnej podmiotu *A i B* liczba pojedyncza orzeczenia jest dopuszczalna również wtedy, kiedy orzeczenie stoi przed podmiotem (nie zaś tradycyjnie — po podmiocie). Na przykład:

- W posiedzeniu w przedmiocie zarządzenia wykonania zastępczej kary pozbawienia wolności **ma prawo wziąć udział prokurator, skazany oraz jego obrońca**, a gdy skazany pozostaje pod dozorem — również **sądowy kurator zawodowy, osoba godna zaufania** lub **przedstawiciel** stowarzyszenia, instytucji albo organizacji społecznej, o której mowa w art. 73 § 1 Kodeksu karnego.

(art. 48 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. — Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. Nr 90, poz. 557, z późn. zm.))

Należy jednak podkreślić, że gdy składniki podmiotu szeregowego mają różny rodzaj gramatyczny, a orzeczenie jest w czasie przeszłym lub w trybie warunkowym, orzeczenie musi mieć formę liczby mnogiej.

Gdyby w przytoczonym powyżej zdaniu orzeczenie było w czasie przeszłym, należałoby nadać mu formę liczby mnogiej, czyli: **mieli prawo wziąć udział**. W innym razie powstałyby błędne połączenia składniowe: *miał* prawo wziąć udział... osoba godna zaufania* (gdyby forma orzeczenia była uzgodniona do rzeczowników: *prokurator, skazany, obrońca, kurator i przedstawiciel*) lub *miała* prawo wziąć udział... prokurator, skazany* itd. (gdyby forma orzeczenia była uzgodniona — co w tym przypadku mniej prawdopodobne — do rzeczownika *osoba*).

Kiedy kolejność głównych członów zdania jest odwrócona, a więc kiedy orzeczenie stoi przed podmiotem szeregowym, nietrudno popełnić błąd, często bowiem uzgadnia się formę orzeczenia tylko do najbliższej, sąsiadującej części podmiotu, nie zaś do wszystkich jego elementów. Z tego punktu widzenia tradycyjny szyk podmiotu i orzeczenia jest bezpieczniejszy. Problem ten ilustruje poniższy przykład:

- Z posiedzenia Komisji sporządza się protokół, który **podpisuje* przewodniczący Komisji oraz członkowie Komisji** obecni na posiedzeniu.

(§ 7 ust. 1 rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 17 czerwca 2011 r. w sprawie komisji społecznej do spraw podziału zezwoleń zagranicznych (Dz. U. Nr 130, poz. 751))

W powyższym zdaniu błąd składniowy jest wyjątkowo rażący, ponieważ orzeczenie zostało dopasowane tylko do pierwszego składnika podmiotu, podczas gdy jego drugi składnik występuje w liczbie mnogiej. Powstało zatem

połączenie składniowe: **podpisuje członkowie Komisji*. Zdanie to należałoby poprawić następująco: *Z posiedzenia Komisji sporządza się protokół, który **podpisują** przewodniczący Komisji oraz członkowie Komisji obecni na posiedzeniu*.

Przy podmiocie szeregowym różnorodzajowym bezwzględnie formę liczby mnogiej powinno mieć orzeczenie złożone (analityczne), na które składa się łącznik i orzecznik przymiotnikowy (np. *jest określony, została powołana, stanie się zrozumiałe, są wyznaczone, zostały zaplanowane* itd.) — niezależnie od tego, czy orzeczenie znajduje się przed podmiotem, czy po nim, a także niezależnie od formy czasu orzeczenia.

W zdaniach o formule ogólnej podmiotu *A lub B* również dopuszcza się orzeczenie w liczbie pojedynczej, jednak tylko w określonych kontekstach składniowych:

- 1) kiedy orzeczenie jest w czasie teraźniejszym lub przyszłym i jest to orzeczenie proste — niezależnie od szyku podmiotu i orzeczenia oraz niezależnie od rodzaju gramatycznego składników podmiotu (np. *Upoważniony **organ lub** wskazana **instytucja określa/określi** zasady wyboru sekretarza komisji*),
- 2) kiedy orzeczenie jest w czasie teraźniejszym lub przyszłym i jest to orzeczenie złożone (niezależnie od szyku podmiotu i orzeczenia), jednak tylko przy podmiocie, którego składniki są tego samego rodzaju gramatycznego (np. *Do zwołania kolejnego posiedzenia **jest/będzie zobowiązany** nowo wybrany **przewodniczący** komitetu **lub** jego **zastępca***), a także
- 3) kiedy orzeczenie jest w czasie przeszłym lub w trybie warunkowym i jest to orzeczenie proste (niezależnie od szyku podmiotu i orzeczenia), jednak tylko przy podmiocie, którego składniki są tego samego rodzaju gramatycznego (np. *Jeśli **przewodniczący** rady **lub** jego **zastępca** **nie wyznaczyl** terminu kolejnego zebrania, to [...]*).

Jeśli jednak składniki podmiotu szeregowego mają różny rodzaj gramatyczny, a orzeczenie jest w czasie przeszłym lub w trybie warunkowym lub gdy jest to orzeczenie złożone, należy wybrać dla orzeczenia formę liczby mnogiej.

Problem wynikający z zastosowania liczby pojedynczej przy podmiocie różnorodzajowym i orzeczeniu złożonym w czasie przeszłym można dostrzec w poniższym przykładzie:

- Przepis ust. 10 stosuje się odpowiednio, gdy w terminie 4 miesięcy od dnia usunięcia pojazdu **nie został ustalony*** jego **właściciel lub osoba** uprawniona do jego odbioru, mimo że w **jej*** poszukiwaniu dołożono należytej staranności.

(art. 130a ust. 10d ustawy z dnia 20 czerwca 1997 r. — Prawo o ruchu drogowym (Dz. U. z 2005 r. Nr 108, poz. 908, z późn. zm.))

W zdaniu tym liczba pojedyncza orzeczenia złożonego przy podmiocie różnorodzajowym powoduje powstanie błędnego połączenia składniowego: *nie został ustalony** osoba uprawniona. W dalszej części zdania użyto również błędnie zaimka w liczbie pojedynczej (*jej*), który w takim zapisie odnosi się tylko do drugiego składnika podmiotu, czyli do *osoby uprawnionej*, a powinien zapewne odnosić się do obu składników podmiotu — *właściciela* i *osoby uprawnionej*. Zdanie to należałoby skorygować na przykład tak:

*Przepis ust. 10 stosuje się odpowiednio, gdy w terminie 4 miesięcy od dnia usunięcia pojazdu **nie zostali ustaleni jego właściciel lub osoba** uprawniona do jego odbioru, mimo że w **ich** poszukiwaniu dołożono należytej staranności.*

lub najlepiej ze zmianą szyku podmiotu i orzeczenia:

*Przepis ust. 10 stosuje się odpowiednio, gdy w terminie 4 miesięcy od dnia usunięcia pojazdu **jego właściciel lub osoba** uprawniona do jego odbioru **nie zostali ustalen**, mimo że w **ich** poszukiwaniu dołożono należytej staranności.*

Na podstawie powyższych analiz można stwierdzić, że **norma zalecająca stosowanie orzeczenia w liczbie mnogiej przy podmiocie szeregowym powinna być brana pod uwagę w pierwszej kolejności**. Należy podkreślić, że **jej respektowanie nie niesie ryzyka błędu w żadnym kontekście**. Taka norma ma zasięg ogólnosystemowy, podczas gdy nadanie liczby pojedynczej orzeczeniom niektórych zdań z podmiotem szeregowym może wymagać korekty w czasie dalszej pracy nad tekstem lub przy późniejszych nowelizacjach — choćby przy zamianie czasu teraźniejszego na przeszły lub przy rozbudowaniu podmiotu szeregowego o kolejny składnik mający inny rodzaj gramatyczny niż jego pozostałe składniki. Przedstawione ograniczenia czynią z takiej reguły składniowej zasadę jednostkową, a tym samym — mało praktyczną. To właśnie względnie praktyczny przemawia za stosowaniem zasady krótszej, ogólniejszej i prostszej, która skutecznie zapobiega powstawaniu błędów.

Opracowała **Monika Kącka-Rodak**
specjalista w Departamencie Dziennika Ustaw i Monitora Polskiego RCL